

SZEMLE

V. Ecsedy Judit: A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei 1473–1600. Bp. 2004. Balassi K., Országos Széchényi Könyvtár, 640 l. /Hungaria Typographica 1./

Monumentális kötetel indult a Balassi Könyvkiadó és az Országos Széchényi Könyvtár új nyomdászattörténeti sorozata, a „Hungaria Typographica”. V. Ecsedy Judit, akinek hiánypótló nyomdatörténeti korszak-monográfiáját (*A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában 1473–1800.* Bp. 1999, Balassi K., 372 l.) a *Magyar Könyvszemle* már elismerően méltatta, az összefoglaló tanulmányt egy nélkülözhetetlen repertóriummal egészítette ki, amikor feldolgozta a magyarországi ősnymdászat és a 16. századi nyomdák teljes betűkészletét.

Aki eddig a 16. századi könyvkiadás illusztrációiról teljességre törekvő ismereteket akart szerezni, az mindmáig Soltész Zoltánné 1961-ben megjelentetett összefoglaló monográfiájához fordult (*A magyarországi könyvdíszítés a XVI. században*). A könyvdíszekről összegzés olvasható ezen kívül Gulyás Pál még korábbi kézikönyvében (*A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században*, Bp., 1931) és az Országos Széchényi Könyvtár valamikori főigazgatója, Fitz József monográfiájának második kötetében (*A magyarországi nyomdászat, könyvkiadás és könyvkereskedeleme története II. A reformáció korában*, Bp., 1967). Ezek a monografikus összefoglalások azonban nem csupán az elmúlt 70 vagy 40 év okán váltak túlhaladottá, hanem annak következtében, hogy az Országos Széchényi Könyvtár Régi Magyarországi Nyomtatványok Bibliográfiai Csoportjában folytatott több évtizedes szisz-

tematikus munka olyan mértékben gazdagította a nyomdászat kezdő évszázadaira vonatkozó ismereteinket, hogy az új szempontú feldolgozás nélkülözhetetlenné vált. V. Ecsedy Judit, aki az RMNy csoport munkatársa, évtizedek óta foglalkozik a magyarországi nyomdák betűkészletével, de meg kell említeni a munkaközösség belső (Pavercsik Ilona) és külső munkatársait is (Bánfi Szilvia, Farkas Ágnes, Zsigmondy Árpádné), akik egy-egy nyomda kiadványainak módszeres feltárásával, önálló tanulmányok megjelentetésével, még nem publikált gyűjtések átengedésével segítették ezt a munkát. A kutatási módszer kidolgozása, a munka szakmai felügyelete természetesen az RMNy „atyja”, Borsa Gedeon, majd a következő kötet szerkesztők, P. Vásárhelyi Judit és Heltai János érdeme. Ez a magas szakmai követelményeket célul tűző csapatmunka tette lehetővé az olyan ma már megkerülhetetlen egyéni teljesítményeket, mint V. Ecsedy Judit immár második monografikus feldolgozása.

A szemnek is kellemes, ám hatalmas méretű kötet szerkezeti tagoltsága könnyen áttekinthető. Az összefoglaló fejezet „A nyomtatott könyv és díszítése a XV–XVI. században” címet viseli. Ebben a részben tömör áttekintést olvashatunk a nyomtatott könyvről, a könyvdíszítés és a betűkészítés technikájáról, a magyarországi nyomdák felszerelésének jellemzőiről. A repertórium gyakorlati haszna a régi hazai nyomdák rekonstrukcióját tárgyaló és a régi nyomtatványok meghatározásának tipográfiai módszeréről értekező fejezetből is kitetszik. Mivel a kötetet – remélhetőleg – tankönyvként is használják majd a könyvtáros szakma alap-, illetve továbbképzésében – erre utal a „Felsőoktatási tankönyv- és

szakkönyv-támogatási program” anyagi segítségével is –, fontos, hogy ezek a fejezetek az alapismeretek korszerű összefoglalásával segítsék a kötet használatát. V. Ecsedy Judit két fejezetet vett át Soltész Zoltánné idézett könyvéből: a grafika és a könyv kapcsolatának kialakulásáról és a grafika és a könyvnyomtatás magyarországi elterjedésének történetéről szólókat. Mindkét esetben rendkívül korrekt módon jelzi az átvételt, szögletes zárójelben azt a néhány – elsősorban a kutatás fejlődése okozta – terminológiai változást, amelyek a negyvenéves alapmunka elkészülte óta szükségessé váltak. Ugyancsak hasznos, hogy a Soltész Zoltánné által írt fejezetekhez is csatlakozik a megírása óta megjelent legfontosabb szakirodalom jegyzéke. Ezek az átvételek pontosan mutatják, hogy Soltészné könyve ma is helytálló alapmunka, ugyanakkor a nyomda- és könyvtörténeti kutatások új eredményei és a reprodukálás technikai lehetőségeinek kitágulása szükségessé tették a teljes anyag szisztematikus felülvizsgálatát és közléstételét.

A kötet szöveges törzsanyaga kronologikus rendben tárja fel a magyarországi nyomdák történetét. Az egyes nyomdák történetét feldolgozó 21 fejezet természetesen nem azonos terjedelmű, hanem a nyomdák tevékenységének illetve a róluk szóló ismereteknek megfelelően arányosított. Valamennyi fejezetet az illető nyomdára vonatkozó szakirodalmi jegyzet zár le, a történeti értékelést a nyomdákra jellemző legfontosabb illusztrációk, nyomdajelvények, címlapmások, szövegrészek díszítenek. V. Ecsedy Judit önálló egységként fogja fel valamennyi nyomda történetét, ezért időnként kénytelen szó szerinti ismétlésekbe is bocsátkozni, pl. a Lorinț diakónus cirill betűs nyomdája (98.) és a nagyszabenyi városi nyomda (104.) vitatott nyomtatványai esetében. Ugyanakkor ezek az ismétlések a teljességre törekvő feldolgozások elengedhetetlen részei, amelyek különösen a nyomdakészletek vándorlása, a nyomdászcsaládok összekapcsolódása miatt szükségesek. A szakirodalmi hivatkozások esetében feltűnő, hogy bár V. Ecsedy Judit feldolgozza a történelmi Magyarország területén működő nem magyar nyelven (román, óegyházi szláv) nyomtató nyomdák történetét, betűkészletét is, a szak-

irodalomban viszont ezeknek a nyomdákknak nincs nemzeti nyelvű irodalma, a hivatkozásokban csupán Jakó Zsigmond magyar és Hervay Ferenc francia nyelven megjelent tanulmánya említhető meg és természetesen az RMNy megfelelő kötet.

A kötet négyötödét foglalja el a „képeskönyv” és annak szöveges része. A rendkívül ökonomikusan szerkesztett katalógus világos használati útmutatóval kezdődik, amely a nyomdánkent felsorakoztatott adathalmazt (nyomatvány- illetve betűkészletleírás) könnyen áttekinthetővé teszi. A bibliográfiai kereszthivatkozásokkal és az egyes betűkészletek, díszek, illusztrációk, nyomdai cifrák vándorlását nyomonkövető utalásokkal gazdagon élő jegyzék nagy precizitással készült, számtalan szűrőpróbát elvégezve sem találtunk benne téves utalást vagy számtévesztést. Maga a repertórium nemcsak szemégyönyörködető, hanem hallatlanul sok aprólékos munkát maga mögött tudó, egyedülálló munka. A kötet tartalmazza, ismét csak a nyomdák működésének kronologikus rendjében az összes ismert magyarországi nyomda teljes (minden létező típusra kiterjedő) alfabetikus betűkészletét, valamennyi illusztrációját, nyomdászjelvényét, fej- és záródíszet, címlapkereteit, iniciáléit, esetleges hangjegyeit, térképeit, nyomdai cifráit. Az impozáns mennyiség érzékeltetésére vegyük át V. Ecsedy Judit számszerű összegzését: a kötet „915 dísz, 18 térképet, 595 iniciálét, 4-féle, részben fametszetű, részben öntött kottát, 61-féle nyomdai cifrát és 221-féle betűtípust” regisztrált és mutat be, milliméterpontosságú leírással és teljes méretazonosságban. Az egy típusból készült szövegeket szövegminták is illusztrálják, az idézetek művelődéstörténeti szempontból sem mellékes értékű kiválasztása – egy nyomdakészletkatalógustól el sem várható – ritka olvasmányélményt eredményez.

A magyarországi nyomdászattörténet számára alapművé váló könyv iránti lelkesedésünket még jobban motiválja, hogy V. Ecsedy Judit könyve nemzetközi összehasonlításban is egyedülálló. A hazai retrospektív bibliográfia (RMNy) szerkesztőinek több évtizedes szisztematikus munkája teremtette meg azt a rendkívüli helyzetet, hogy egy ország 1600 előtt megjelent nyomtatványainak teljes anyaga dokumentálhatóvá vált.

Ez a munka – részben, de csak részben! – a kiadványok nagy száma miatt máshol nem készülhetett el, az összehasonlító munkák csak az ösnyomtatványkorszakra vagy egy-egy nyomda teljes körű feldolgozására terjednek ki.

Utaltunk már rá, hogy a kötet esztétikai szempontból is kiemelkedő. Dicséri mindez az alapanyagot szolgáltatató V. Ecsedy Juditot, de a kötet tervezőjét, Szák Andrást is és a Balassi Kiadót, amely felvállalta a nem kevés figyelmet és áldozatot követelő „szép könyv” kiadását. A sorozatindító kötet előszavában olvashatjuk, hogy „A Hungaria typographica további kötetei a későbbi évszázadok tipográfiai emlékanyagát kívánják áttekinteni.” Mivel a kötet gerincén – talán csak díszként – egy „A” iniciálé is szerepel, kíváncsian várjuk a „B” kötet megjelenését is.

NÉMETH S. KATALIN

Gömöry-kódex. 1516. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi, a bevezetést és a jegyzeteket írta HAADER Lea és PAPP Zsuzsanna. Készült a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének Nyelvtörténeti és Dialektológiai Osztályán. Bp. 2001, MTA Nyelvtudományi Intézet. /Régi magyar kódexek 26./

A kulturális emlékeink kiadására és feltárására indított sorozat, a „Régi magyar kódexek” immáron 26. kötetét tartja kezében az olvasó. A sorozat 2004-ben már a 28. köteténél jár. Első tagja 1985-ben látott napvilágot, a *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról* című, 1521-ben keletkezett kódexet tartalmazta. A majd két évtizedes múltra visszatekintő, rendkívül színvonalas, a modern kódexkiadás elveit szem előtt tartó sorozatban már ómagyar kódexeink nagy része hozzáférhető. A köteteket alapos, a legújabb szakirodalmat is feldolgozó tanulmányok vezetik be, és a sorozat a kódexek betűhű átirata mellett hasonmásukat is közli.

A „Régi magyar kódexek” 26. számaként megjelent Gömöry-kódex a margitszigeti domonkos apácák számára készült magyar imádságoskönyv,

amely a Nyulak szigeti domonkos kolostorban íródott 1516-ban. A kódexet 1821. április 30-án ajándékozta a Széchényi Könyvtárnak Gömöry Károly gyógyszerész, a Szentlélek gyógyszerár egykori tulajdonosa. Sajnos, azt nem tudjuk, hogy ő miként jutott a kéziratához. A Gömöry-kódexet elsőként Horvát István ismertette részletebben 1835-ben a *Tudományos Gyűjteményben* közölt cikksorozatában, amely „A Magyar Nyelv régi Maradványairól” címet viseli. Később Volf György a *Nyelvemléktár* XI. kötetében (1882/1884) adta ki a kódex teljes szövegét.

A kézirat mostani közreadói, Haader Lea és Papp Zsuzsanna különösen részletes és alapos bevezető tanulmánnyal örvendeztették meg az olvasót (7–134.). A kódex mindenre kiterjedő külső leírása (kötés, méretek, vízjelek, az ívfüzetek szerkezete stb.) után keletkezésének és történetének összefoglalását olvashatjuk. A Gömöry-kódex keletkezésének ideje már felfedezésekor ismert volt, hiszen sorozat Katerina, a szöveg legnagyobb részének másolója pontosan megadja a napját, sőt az óráját is munkája kezdetének: „Ez kys kevnnyuet. kezdetem irmom. Vr zwletetynek vtana. z ezer. wt zaz. týzenhat eztendevbe. zent clara azoný napyan. Atýank zent domokosnak. oktauaian. het oran” (1516. augusztus 12-én reggel hét órakor).

Terjedelmes rész foglalkozik a bevezető tanulmányban a kódex tartalmával, a benne olvasható imádságok kapcsolódásaival. Elemzi az imák szerkezetét, stílusát; a kódexben szereplő 68 elkülönített szövegegységnek pedig táblázatban közli latin megfelelőjét és forrását, valamint más kódexekben található párhuzamos helyeit. Ezt követően még részletes megjegyzéseket is olvashatunk az egyes szövegegységekhez kapcsolódóan.

A kódex egy latin nyelvű szöveget is tartalmaz: Árpád-házi Szent Margit latin nyelvű zsolozsmáját (57. szövegegység). Ezt a részt sorozat Katarina igen hibásan másolta, valószínűleg hiányos latintudása miatt, ezért a bevezető tanulmányban a Margit-officium javított szövege is szerepel, mivel a lábjegyzetek számára az átirás megfelelő helyén nem jutott volna elegendő hely. Ez a rész Madas Edit munkája.